

Van Huize Sint Bavo tot Nieuw Overbos

Frans Harm

In de eerste maanden van 2015 worden de appartementen van Nieuw Overbos aan de Burgemeester van Lennepweg in Heemstede opgeleverd. Het oude Overbos is in 2012 gesloopt. Maar dat was niet de enige voorganger van zorgcentrum. De voorgeschiedenis ligt aan de Kerklaan en gaat terug tot 1852.

▼ *Adrianus van der Weiden, in 1830 priester gewijd, was tien jaar regent van Hageveld in Velsen en vanaf 1845 pastoor van Berkenrode.*

Overbos en Nieuw Overbos hebben katholieke wortels. In maart 1852 kocht de parochie Berkenrode (toen nog statie genaamd) een terrein aan de Nieuwe Heerenlaan, nu de Kerklaan. De kerk van Berkenrode stond aan de westkant van de Herenweg en was de voorloper van de huidige Bavo op de hoek van de Kerklaan. De pastoor van Berkenrode, Adrianus van der Weiden (1803-1867), stichtte op de aangekochte grond een

‘liefdesgesticht’ met een bewaarschool voor de kleintjes en een naai- en breischool voor oudere meisjes. De leiding was in handen van twee zusters Franciscanessen van Charitas uit Steenberg.

Bewaarschool, naai- en breischool

Het eerste eenvoudige gebouwtje stond aan de Kerklaan op de plaats waar nu de Provinciënlaan begint. De bewaarschool begon met zestien meisjes, de naai- en breischool met twintig leerlingen. De kleuters waren op de bewaarschool onder dak als hun moeders aan het werk waren, vaak bij een van de blekerijen of op de bollenvelden. De oudere meisjes, die overdag veelal net zulk werk als hun moeders deden, konden na hun dagtaak leren naaien en breien. De bedoeling was om ze voor te bereiden op hun toekomstige taak van huisvrouw. Al deze kinderen kwamen uit armlastige milieus. Het vierhoofdige bestuur van de school bestond uit leden van het parochiaal armbestuur. De school bekostigde het onderwijs voornamelijk uit renten en collectes in de kerk en aan huis bij de parochianen.

Het in 1853 gebouwde onderkomen was niet erg solide want al na twintig jaar bleek dat er wegens ernstige bouwvalligheid nieuwe huisvesting moest komen. De ruimte was bovendien te klein geworden.

▼ ► *Het eerste gebouw had een smalle voorgevel aan de Kerklaan, de lange gevel is de westzijde.*

► *Het Sint Antoniusgesticht met links daarvan de Sint Bavokerk.*

Weeshuis

In 1861 was het gemeentelijke Wees- en Armhuis bij de IJzeren Brug gesloten. Regelmatig klopten mensen bij de zusters van het liefdesgesticht aan met het verzoek om wezen onder te brengen; tevergeefs, want er was geen plaats. De nieuwbouw zou ruimer worden en was begroot op negenduizend gulden. De toenmalige pastoor J. Muré kreeg het voor elkaar dat de parochianen het bedrag bij elkaar brachten. Het hielp zeker dat één parochiaan al goed was voor de helft van de vereiste som. In augustus 1874 was het nieuwe gebouw klaar. In het nieuwe Sint Bavogesticht was nu ook plaats voor wezen. Verder waren er twee lokalen voor de bewaarschool, één voor de naai- en breischool en woonruimte voor de zeven zusters die er werkten. Het beheer werd voortaan gevoerd door de kerkmeesters maar de zusters bleven onder toezicht van het armbestuur van de parochie Berkenrode.

In 1897 werd op initiatief van pastoor Henricus Zeegers schuin aan de overkant van de Kerklaan het Antoniusgesticht gebouwd. De naai- en breischool verhuisde hier naar toe en zo kwam er in het Bavogesticht meer ruimte voor wezen. Toen een jaar later het Antoniusgesticht ook een lagere school voor meisjes opende waren er meer zusters nodig. Zeven Franciscanessen van St. Lucia uit Rotterdam maakten hun entree in de nieuwe Antoniussschool. Het gebouw werd door omwonenden Antoniusklooster genoemd.

► *Het 75-jarig bestaan van Huize Sint Bavo in 1923.*

Ruimte voor bejaarden

De zusters van het Bavogesticht (ook wel Bavostichting en later Huize Sint Bavo) hadden nu geen onderwijstaken meer. Met hulp van een aanzienlijk legaat werd in 1899 aan de oostkant een nieuwe vleugel aan het gebouw toegevoegd, die bestemd was voor bejaarden. In 1907 kwam er nog een vleugel bij aan de westkant met daarin kelders, toiletten, een regentenkamer, een dokterskamer, een dienkeuken en een mannen- en vrouwenlaapzaal. Verder kwam er een toren op de kapel. Nieuw was dat de zusters vanaf 1911 ook brood, soep en brandstoffen gingen uitdelen aan armlastige Heemstedenaars. Tot dan toe was dat gebeurd onder leiding van het gemeentelijk armbestuur vanuit een huisje in de Raadhuisstraat.

De laatste grote uitbreiding van Huize Sint Bavo vond plaats in 1923. Toen zag het gebouw eruit zoals veel Heemstedenaars het nog gekend hebben: imposant en bijna streng van uiterlijk. Aan de achterkant op het zuiden lag een prachtige siertuin met een vijver. In 1923 werd daar ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan een Heilig Hartbeeld geplaatst. De tuin grensde aan het bloembollenland dat tussen de Herenweg, Van Merlenlaan en Kerklaan lag (nu Broeder Josephlaan en omgeving). Naast de siertuin was een moestuin die lange tijd door eigen personeel werd onderhouden. In 1957 werd de moestuin omgevormd tot bloemperken.

▼ *De tuin achter Huize Sint Bavo.*

De eerw. zusters Franciscanessen van Huize St. Bavo te Heemstede vierden het 75-jarig bestaan dezer inrichting.

Scheiding tussen klasse- en zaalbewoners

In Huize Sint Bavo namen Heemstedenaars hun intrek als thuis blijven wonen niet meer mogelijk was. De pastoors Zeegers, IJzermans en Van Mierlo brachten er hun emeritaat door. Heel handig, want zo was er meteen een priester in huis om de dagelijkse Heilige Mis in de huiskapel op te dragen.

De klassebewoners betaalden kost en inwoning en hadden een mooie eigen kamer en goede verzorging. Hun gedeelte was in de rechtervleugel van het gebouw. In de linkervleugel woonden de minderbedeelden, die geen bijdrage voor hun pensionkosten konden betalen. Ze sliepen op slaapzalen, echtparen apart van elkaar. De slaapplekken waren slechts gescheiden door een gordijn.

Toiletten en wasgelegenheden waren op de gang voor gemeenschappelijk gebruik. Voor deze bewoners was er nergens een privéplekje. Ook een gemeenschappelijke ruimte waar de bewoners overdag terecht zouden kunnen ontbrak. Zelfs bepaalde delen van de tuin, de priedtjes, waren alleen bestemd voor de betalende bewoners.

Een deel van de opbrengst van de klasseafteling werd gebruikt om de andere afdeling te 'subsidiëren'. Als een klassebewoner zijn pensioenkosten niet meer kon betalen en er geen beroep gedaan kon worden op andere hulpbronnen, volgde overplaatsing naar de minderbedeeldenafdeling. Het regime was niet bepaald vrij; toen bewoners vroegen of ze een eigen sleutel van de buitendeur konden krijgen wees het bestuur dat af. Pas in de jaren vijftig werd het comfort groter. In 1952 werd er centrale verwarming aangelegd en een modernere warmwatervoorziening. In 1957 kregen de zaalbewoners eindelijk ieder een eigen slaapvertrekje en

▼ *Huize Sint Bavo rond 1960.*

een eigen kast. Er woonden toen nog 25 mannen en 23 vrouwen.

Bij het eeuwfeest dat in 1953 omstandig was gevierd waren er nog 20 zusters, 96 bewoners en 10 dienstboden. De zusters woonden in het 'slot', waar zij alleen mochten komen, en de dienstmeisjes sliepen op de zolder.

Modernere tijden

Vanaf 1955 zette een voorzichtige modernisering van de zorg in en begon men te denken aan de mogelijkheid van nieuwbouw. De zusters hadden nooit een opleiding gehad en kregen nu de gelegenheid een cursus bejaardenverzorging te gaan volgen. Maar de terugloop van het aantal kloosterzusters was niet te stuiten en er werden steeds meer leken aangenomen. Terwijl de zusters in principe altijd werkten, tenzij ze sliepen of in de kapel waren, kon dat bij het lekenpersoneel natuurlijk niet. In 1960 maakt de laatste moeder overste, zuster Feliciana, haar entree. Zij was de dertiende sinds de oprichting van de Bavostichting in 1853. Eind 1961 lieten de zusters weten dat zij in 1964 uit Heemstede zouden vertrekken. De zusters Augustinessen van Mariënheugel, die in het vroegere huis Meer en Berg aan de Glipperdreef woonden, namen vanaf mei 1964 de taak van de Franciscanessen over.

▼ *Haarlems Dagblad, 20 april 1957.*

**Plan voor katholiek
bejaardenhuis**
*Op bosrijke plaats aan
Herenweg in Heemstede*

Het regentencollege van de stichting Huize Sint Bavo heeft aan het gemeentebestuur van Heemstede medewerking verzocht tot de bouw van een bejaardentehuis op het zogenaamde „Overbosch” aan de Herenweg.

► *Begin april 1968 verhuisden alle bewoners van Huize Sint Bavo naar Het Overbos.*

Het Overbos

In augustus 1956 besloot het college van regenten dat renovatie van het gebouw aan de Kerklaan niet meer mogelijk was en dat er nieuw gebouwd zou worden op een locatie binnen de Bavoparochie. In aanmerking kwamen de terreinen van Kennemerduin, het Overbosch van Berkenrode en een bloembollenveld aan de zuidkant van de Kerklaan. Kennemerduin bleek gereserveerd te zijn door de gereformeerde gemeente. Het college besloot tot aankoop van het Overbosch-terrein, dat eigendom was van de heer E. van Eeghen, die aan de overkant van de Herenweg op Berkenrode woonde. Er volgden enkele jaren van gearrewar met gemeente, provincie en rijk over het groen houden van het gebied. Ook de hervormde diaconie, die in maart 1961 het nieuwe verzorgingshuis Kennemeroord aan de Herenweg in gebruik nam, vond dat er te veel bomen gekapt zouden worden. In 1961 kwam het fiat van de provincie en kon de voorbereiding van de bouw beginnen.

Ontwerp en bouw van Het Overbos

De regenten gingen ideeën opdoen bij vergelijkbare instituten en een nieuw bejaardenhuis in Vught voldeed aan het beeld dat zij voor ogen hadden. De architecten daarvan, A.I. Mens en I. Pruijn, kregen opdracht een ontwerp te maken voor een huis met een capaciteit van 150 tot 180 bewoners met een aula, kapel en een kleine ziekenafdeling. De gemeente had belangstelling voor het vrijkomende terrein van Huize Sint Bavo.

In juni 1962 waren de bouwvergunningen rond, maar pas in 1966 begon de bouw. Wat dat betreft vertoont die aanloop overeenkomsten met wat er vijftig jaar later bij de bouwplannen van Nieuw Overbos gebeurde. In 1966 ging aannemer P.G. Nijssen uit Rosmalen van start. De burgemeester Van Lennepweg, die tot dan toe tot even voorbij de Oude Posthuisstraat liep, werd doorgetrokken tot de Koediefslaan. Behalve over de Blekersvaartweg kon je nu dus ook via

de Burgemeester van Lennepaan van de Koediefslaan naar de Kerklaan. De overkant van Het Overbos, waar nu huizen van onder meer de Wasserij Annalaan staan, was toen nog landelijk terrein met groentetuintjes en een kwekerij.

Op 14 juni 1967 was het hoogste punt bereikt en kon de verhuizing gepland worden.

De nieuwe huisvesting

In de loop van de jaren zeventig waren er lange wachtlijsten om in aanmerking te komen voor een plaatsje in Het Overbos, maar vlak voor de ingebruikname moest er reclame gemaakt worden om nieuwe bewoners te werven. De 45 klassebewoners en de 50 zaalbewoners van Sint Bavo gingen allemaal naar Het Overbos, maar dan waren er nog heel wat extra plaatsen.

De verhuizing van de zaalbewoners was eenvoudig, want zij hadden geen eigen meubilair. Hun nieuwe woning, waar zij eindelijk een privékamer hadden en echtparen samen konden wonen, werd volgens een standaardmodel ingericht: linoleum op de vloer, stoelen, een tafel, vitrage, een kast en een bed. De persoonlijke spullen konden meestal makkelijk in twee verhuisdozen. De 45 klassebewoners moesten natuurlijk 'echt' verhuisd worden met meubilair en al. Er werd een schema opgesteld om alles soepel te laten verlopen. De verhuisoperatie begon op 1 april 1968 en was binnen een paar dagen afgerond.

Voor de bewoners begon er een heel nieuw leven. De gemeenschappelijke ruimte, aula of tuinzaal genoemd, werd in het begin nog maar spaarzaam

▲ *De achtertuin van Het Overbos in 2006.*

bezoekt. Bewoners met vaak heel uiteenlopende achtergronden die elkaar in Sint Bavo nauwelijks zagen, zouden elkaar hier wel ontmoeten. Daar was nog niet iedereen aan toe. De officiële opening was op 4 juni 1968 in aanwezigheid van de burgemeester van Heemstede en de bisschop van Haarlem.

Verandering van signatuur

Huize Sint Bavo was een volbloed katholieke instelling met zijn verpleging door religieuzen. Het Overbos heette bij aanvang voluit Stichting Katholiek Bejaardentehuis 'Het Overbos'. Maar daar kwam in de loop van de tijd verandering in: de verzorging kwam steeds meer in handen van leken. De zielzorg, in het verleden verzorgd door inwonende priesters die met emeritaat waren, kwam nu van buiten. Ook werden andersdenkenden als bewoners toegelaten. Van een rusthuis veranderde het in een verzorgingshuis. Nieuwe bewoners kwamen op steeds hogere leeftijd binnen en hadden intensievere zorg nodig. Het personeel moest daarvoor gekwalificeerd zijn. Bovendien ging Het Overbos in samenwerking met bijvoorbeeld Thuiszorg Kennemerland dagverzorging aanbieden voor mensen van buitenaf.

► *Jeu de boulesbaan in de tuin van Het Overbos, 2007.*

Einde aan de zelfstandigheid

Vanaf 1992 veranderde de positie van de verzorgingshuizen in Kennemerland.

Enkele katholieke verzorgingshuizen rond Haarlem zetten een directeurenoverleg op onder de naam Stichting Samenwerkende Bejaardenhuizen Zuid-Kennemerland (SSBZ). Hieraan namen deel verpleeghuis Boerhaave en de verzorgingshuizen Sint Jacob in de Hout, Schalkweide, Nieuw-Delftweide in Haarlem, Oldenhove in Overveen en Het Overbos in Heemstede. Gaandeweg groeide de behoefte aan intensievere samenwerking en zelfs fusies. Oldenhove besloot in 1994 het overleg te verlaten, maar de andere vijf huizen gingen door. Op 1 juli 1995 werd de fusie officieel en ging de nieuwe organisatie verder onder de naam Stichting Woon- en Zorgcentra Sint Jacob. In 1997 voegde Oldenhove zich alsnog daarbij en daarna ook het kloosterbejaardenoord Bosbeek in Heemstede en Dennenheuvel-Eufrasia in Bloemendaal.

Nieuw Overbos niet langer een verzorgingshuis

Zoals veel zorginstellingen in Nederland was ook Het Overbos, dat er al zo'n veertig jaar stond, begin 21ste eeuw niet meer van deze tijd; het moest nodig gerenoveerd worden. Lange tijd is er gewerkt aan een renovatieplan op basis het toen bestaande model van verzorgingshuis. Maar het landelijke beleid van de zorgsector is veranderd en erop gericht mensen op leeftijd zolang mogelijk in hun

► De 'artists impression' die vooraf gemaakt werd.

eigen leefomgeving te laten blijven. Het concept van verzorgingshuis wordt in heel Nederland afgebouwd, zodat er uiteindelijk alleen nog verpleeghuizen over zullen zijn. De in 2006 aangetreden raad van bestuur heeft de opzet ontworpen, waarbij het verpleeghuis onderdeel zou gaan uitmaken van een groter complex met zelfstandig wonende mensen.

Het oude Overbos telde negen verdiepingen, Nieuw Overbos bestaat uit de Beukenborgh met zeven, de Lindendorgh met acht en de Dennenborgh met vijf verdiepingen. Nieuw Overbos is ontworpen door het architectenbureau Drost en Van Veen in Rotterdam en gebouwd door de BAM.

Een nieuw element in de exploitatie is dat Sint Jacob samen met beleggingsmaatschappij SyntrusAchmea eigenaar is. De bewoners huren van de ene of de andere eigenaar.

Sint Jacob heeft op de begane grond en de eerste verdieping 48 kleinschalige wooneenheden voor dementerende bewoners. Er is daar sprake van een gesloten afdeling, waar elke bewoner een eigen kamer heeft. Daarnaast zijn er 97 appartementen in de vrije sector, waarvan 20 onder supervisie van Sint Jacob en 77 van SyntrusAchmea.

Aanloop tot de bouw en verhuizing

De gemeente Heemstede was niet enthousiast over de nieuwbouwplannen en diverse omwonenden en bewoners maakten bezwaar tegen het kappen van zo veel bomen en de hoogte en omvang van de nieuwbouw. De Raad van State verklaarde deze bezwaren ongegrond en uiteindelijk ging de gemeente akkoord. Daarbij heeft een rol gespeeld, dat Sint Jacob een plan voorlegde om het bos rondom het gebouw en tussen de Burgemeester van Lennepweg en de Herenweg op te knappen en open te stellen voor publiek.

Toen de plannen in 2009 concreet waren, stelde de directie een opnamestop in. In anderhalf jaar tijd werd het aantal bewoners afgebouwd van 150 naar

40. Een groot deel ging in overleg naar Jacob in de Hout, Schalkweide en enkele andere bestemmingen. Voor de resterende 40 dementerende bewoners was er in 'Klein België' aan de Belgiëlaan in Schalkwijk een nieuwe accommodatie klaar. In juni 2011 was het gebouw leeg.

De sloop was gepland in januari 2012, maar de flora- en faunawet verhinderde dat, vanwege de reigers die in het Overbos broeden. Dat leverde weer acht maanden vertraging op. Eind augustus begon de sloop en in het najaar van 2012 startte de bouw, die verder verspoedig verliep. In het voorjaar van 2013 bleek overigens dat de reigers zich niets aantrokken van de bouw die in volle gang was en gewoon gingen broeden. In december 2014 zijn de gebouwen opgeleverd. De eerste huurders konden er rond de jaarwisseling terecht. De parterre biedt onderdak aan twee huisartsen, een fysiotherapiepraktijk, een kleine apotheek en een logopedist. De afdeling voor bewoners met dementie zal in maart 2015 in gebruik worden genomen.

Bronnen

H. Krol, V. Klep, A. Berkelmans, *Huize Sint Bavo, 140 jaar Charitas en Ouderenzorg in Heemstede, 'Het Overbos'*. 1993.
Kees de Raadt, *'Kerklaan 1646-1996'*, uitgave HVHB (toen nog VOHB), 1996.
<http://www.noord-hollandsarchief.nl/kranten>

Met dank aan Rob van der Hulst en Annelies Roozen van Stichting Sint Jacob.